

Melisa Forić

Sara vs at ntat

Ključno pitanje

1. Treba li atentat u Sarajevu smatrati herojskim činom ili zločinom? Može li se atentat opravdati patriotskim razlozima?
  2. Kakva vrsta spomenika treba obilježavati atentat u Sarajevu?
-

Tema

Ovaj modul govori o Sarajevskom atentatu, događaju koji je obilježio početak Prvog svjetskog rata i koji se spominje širom Evrope. Glavna kontroverza ove teme je što je drugačije prikazana u udžbenicima u regiji i unutar same BiH. Za neke od njih, atentatori su prikazani kao heroji, a za ostale su prikazani kao teroristi koji su inicirali krize koje su dovele do rata.

Ishodi

- Steći znanje o Sarajevskom atentatu, njegovim uzrocima i posljedicama, na osnovu različitih perspektiva.
  - Sposobnost postavljanja jasnih historijskih pitanja; kritička upotreba historijskih izvora, historijskih tumačenja (interpretacija) i perspektiva, neki su od ključnih elemenata za razumijevanje pojedinih aspekata Sarajevskog atentata.
  - Učenici će ocijeniti historijske izvore u smislu pouzdanosti i različitosti perspektive.
  - Učenici će razviti vještine empatije.
-

Ciljevi

Cilj ove radionice je da se stekne multiperspektivni uvid u datu temu, da se vidi mišljenje atentatora i stav Vlade. Učenici bi trebali nešto više naučiti o idejama koje su navele atentatore na njihov čin i vidjeti kakve su bile posljedice tog čina. Cilj radionice je da otvori pitanja o djelima počinjenim u ime patriotizma i o njihovoj opravdanosti. Može se primijeniti na savremene teme, vezane za terorističke napade širom svijeta.

Uputstva za nastavnike

Prvi dio

Prvi dio radionice ima za cilj da bude proveden kao simulacija suđenja.

Razred treba podijeliti u tri grupe:

1. Tužilaštvo
2. Odbrana
3. Porota

Nastavnik će biti u ulozi sudije.

Porota treba da bude veća grupa učenika (polo razreda), jer ova grupa dobija na uvid sve izvore Grupa 1 i 2.

Korak 1

Riječ sudije – na početku časa nastavnik (sudija) daje uvod u temu, dajući osnovne činjenice: šta, gdje i kada. Nastavnik koristi uvodni tekst i izvore za uvodni dio – 15 minuta.

Korak 2

Paralelni rad u grupama – svaka od tri grupe dobija svoju grupu izvora. Grupa 1 (tužilaštvo) i Grupa 2 (odbrana) moraju kritički analizirati svoje izvore, naći argumente da odgovore na ključno pitanje sa svog stanovišta i organizirati svoje izlaganje kao tužilaštvo, odnosno odbrana. Grupa 3 (porota) će dobiti izmiješane izvore grupa 1 i 2, sa zadatkom da ih pregleda i sortira prema vlastitom nahođenju, koji od izvora bi pripadali tužilaštvu, a koje bi koristila odbrana – 25 min.

Korak 3

Izlaganja Grupa – Grupa 1 i Grupa 2 izlažu svoje mišljenje i zaključke na osnovu argumenata zasnovanih na analiziranim izvorima. Grupe moraju izložiti svoj odgovor na ključno pitanje. Grupa 3 mora pažljivo pratiti izlaganja kako bi mogla ocijeniti koja je grupa uradila bolju analizu, argumentaciju i izlaganje te koja je grupa bolje iskoristila svoje izvore. Na osnovu izloženog, porota će donijeti odluku i predstaviti je (konačna presuda). Porota svoje izlaganje i mišljenje u principu treba zasnovati na izlaganjima koja su čuli, a svi izvori koji su dati poroti služe im da zaključe koja je strana (tužilaštvo ili odbrana) imala bolje izlaganje te da donese presudu – odgovor na ključno pitanje – 3 x 15 minuta (tužilaštvo 15 minuta, odbrana 15 minuta, porota 15 minuta).

Korak 4

Zaključak i diskusija – Nastavnik i učenici će dati završne zaključke o općem pitanju atentata i njegove šire posljedice i utjecaja.

Radna aktivnost – drugi dio

Korak 1

Učenici dobijaju izvore o podizanju i uklanjanju spomenika na mjestu atentata kroz 20. stoljeće.

Za domaću zadaću, učenici moraju analizirati izvore i dati elaborat prijedloga s konkretnim argumentima zasnovanim na izvorima, o spomeniku koji bi trebao danas da obilježava mjesto atentata u Sarajevu.

Korak 2

Izlaganje prijedloga i rješenja za spomenik na mjestu atentata u Sarajevu, s argumentacijom.

Korak 3

Diskutiranje o različitim prijedlozima i ulozi spomenika u svakodnevnom životu.

90
minuta

Riječ sudije

Na početku časa sudija (nastavnik) daje učenicima uvod – kontekstualizaciju o temi, glavne činjenice: kada, šta, gdje i kako (na osnovu sljedećih izvora).

Uvod

Nakon aneksione krize izazvane pripajanjem teritorije Bosne i Hercegovine Austro-Ugarskoj (1908–1909) i Balkanskih ratova (1912–1913), posebno se zaoštrio odnos između Srbije i Crne Gore, s jedne, i Austro-Ugarske, s druge strane. Austro-Ugarska je aneksijom Bosne i Hercegovine prodrla duboko na Balkan graničeći sa Srbijom koja je spomenutim Balkanskim ratovima znatno uvećala svoju teritoriju. Dešavanja na Balkanu tih godina pomno su pratile međunarodne svjetske sile u zaoštrenoj borbi za podjelu svijeta, među kojima su prednjačile Austro-Ugarska, Njemačka i Italija, s jedne, i Francuska, Velika Britanija i Rusija s druge strane, uključujući se diplomatskim intervencijama i spremajući se za mogući oružani sukob. Istovremeno s ovim dešavanjima, u južnoslavenskim zemljama jačaju pokreti omladine koji prvenstveno zastupaju ideju jugoslavenstva s ciljem rušenja Habsburške monarhije i ujedinjenja svih Južnih Slavena u zajedničku državu pod vođstvom Srbije. Rad omladine odvijao se putem kružoka i tajnih organizacija, a oružje djelovanja su često bili i atentati na viđenije predstavnike vlasti Monarhije. U uslovima zaoštrenih odnosa Austro-Ugarska monarhija kao demonstraciju svoje sile na Balkanu u ljeto 1914. godine organizira vojne manevre koje lično, predvodi prijestolonasljednik vojvoda Franz Ferdinand. Tokom posjete Franza Ferdinanda Sarajevu 28. 6. 1914. godine članovi omladinske organizacije Mlada Bosna, u kojoj su bili Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović, Trifko Grabež, Vaso Čubrilović, Cvjetko Popović, Muhamed Mehmedbašić, Danilo Ilić i drugi, organizirali su i izvršili atentat na prijestolonasljednika, pritom ubivši njega i njegovu suprugu Sofiju. Za ovaj događaj Austro-Ugarska je okrivila Srbiju, a nedugo zatim objavila joj je i rat. Nakon toga uslijedilo je uključivanje i objava rata od strane drugih evropskih zemalja. Iskra nastala izvršenim atentatom upalila je veliku vatru Prvog svjetskog rata. U historiografiji su događaj Sarajevskog atentata i umiješanost Srbije različito prikazivani, a čin atentata je nerijetko opravdavan činom herojstva omladinske organizacije Mlada Bosna koja se željela osloboditi tuđinske vlasti. Gavrilo Princip i drugi atentatori za jedne su bili heroji, a za druge kriminalci čiji je čin oštro osuđivan.

Izvor 2

Čin aneksije

PROGLAS

Na narod Bosne i Hercegovine

Mi, Franjo Josif I,
Car austrijski, kralj češki itd., i apostolski kralj
ugarski
Stanovnicima Bosne i Hercegovine

Kad je ono prije jednog pokoljenja Naša vojska
prekoračila granice vaših zemalja, dato vam je
uvjerenje da nisu došli kao dušmani nego kao vaši
prijatelji s čvrstom voljom da ukolone sva zla koja su
vašu domovinu godinama teško pritiskala.

(...) Da bi Bosnu i Hercegovinu podigli na viši stepen
političkog života, odlučili smo se podijeliti objema
zemljama konstitucionalne ustanove koje će
odgovarati njihovim prilikama i zajedničkim
interesima i stvoriti na taj način zakonsku podlogu za
predstavništvo njihovih želja i koristi. Neka se sluša i
vaša riječ, kad se unaprijed odlučuje o stvarima vaše
domovine, koja će kao i do sada imati zasebnu
upravu.

(...) S toga razloga, a držeći na pameti one veze koje
su starijim vremenima postojale između Naših dičnih
predaka na ugarskom prijestolju i ovih zemalja,
protežemo Mi prava Naše suverenosti na Bosnu i
Hercegovinu i hoćemo da se i na ove zemlje
primjenjuje red nasljedstva koji vrijedi za Našu kuću..

M. Arslanagić – F. Isaković, Istorija-Povijest, 1. Razred
srednjeg usmjerenog obrazovanja, Sarajevo 1991, 278

Izvor 3

Karikatura iz francuskih novina „Le Petit Journal“
koja objašnjava aneksionu krizu

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bosnian_Crisis_1908.jpg ,
downloaded on 28.2. 2012.

Radionica, dio 1.

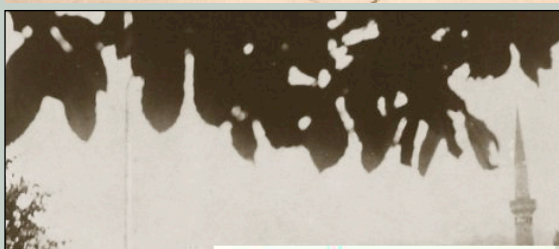
Rad u grupama

Grupa 1. Tužilaštvo Glavni zadatak

Primljene izvore iz austrijske, bosanskohercegovačke i međunarodne štampe te vladine dokumente kritički analizirati, naći argumente za odgovor na pitanje zašto na atentat u Sarajevu treba gledati kao na zločin i pripremiti prezentaciju.

Dokaz 1

Zvanične fotografije vladinog albuma programa posjete

Sarajevo Museum, Sarajevo during the Austro-Hungarian Monarchy 1914-1918, Display presentation, photo by author

Zadaci uz izvore:

1. Poredaj po redoslijedu fotografije u svrhu rekonstrukcije događaja!
2. Analiziraj šta je na njima prikazano i kakva atmosfera vlada u trenutku kada su slikane?

Dokaz 2

Članak iz dnevnih novina Zemaljske vlade koje su izlazile u Sarajevu u vrijeme Austro-Ugarske monarhije o posjeti Franje Ferdinanda Sarajevu

(...) Generalni nadzornik cjelokupne austrougarske vojske prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand dolazi danas u Bosnu i Hercegovinu. Prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand budnim okom prati ovaj razvoj BiH i On im dolazi u posjete ne samo po dužnosti, već i zato što ih je srcem zavolio. Da to i vidno dokaže, dolazi ovamo ne sam, već sa Svojom prejasnom suprugom vojvotkijom Sofijom.

Jeka radosti i veselja razliježe se Bosnom i Hercegovinom i narod se sprema da upotrijebi sretnu zgodu da svojim dinastičkim patriotskim osjećajima dade vidna izraza. I ovom Mu zgodom cio narod Bosne i Hercegovine, bez razlike, srcima punim radosti i oduševljenja, kliče najoduševljenije: Dobro i sretno nam došao, nadvojvodo prijestolonasljedniče!

Sarajevski list (Dobro nam došao), br. 127, 25.juni 1914 – 12. juni (Povjesni arhiv Sarajevo)

Zadatak uz izvore:

Analiziraj s kakvim osjećajima narod dočekuje prestolonasljednika.

Dokaz 3

Naslovne strane stranih novina

“Vojvoda Franc Ferdinand i njegova supruga vojvotkinja od Hohenberga ubijeni tokom vožnje ulicama Sarajeva, Bosna”

Domenica del Corriere (italijanski sedmični list)

<http://blog.postcardgallery.net/i/pics/nyh-06-29-1914-saravo-assassination.jpg> (New York Herald, New York daily paper published in the period 1835 to 1924), downloaded on 2 June 2013

<http://previews.agefotostock.com/previewimage/bajaage/510b7d637895591db19d6200dd4aa0f2/DAE-11319783.jpg> downloaded on 27 Feb. 2012)

“Katastrofa u Sarajevu. Atentat na nadvojvodu Franca Ferdinanda i vojvotkinju od Hohenberga s bombom i ‘Brovingom’. Prijestolonasljednik i njegova supruga ubijeni. Dva atentata. (...) Atentatori uhapšeni. Povratak cara.”

“Nasljednik austrijskog prijestolja je ubijen sa svojom ženom od strane bosanske omladine koja se htjela osvetiti radi oduzimanja zemlje”

http://einestages.spiegel.de/hund-images/2009/11/16/96/e70e86700c4437f45762133de62765b5_image_document_large_featured_borderless.jpg, downloaded on 2 June 2013

New York Times (American daily paper published continuously since 1851), 29 July 1914, Internet, <http://blu.stb.s-msn.com/i/7B/4992F9D19C4EE63507ADD6D4C2BE2.jpg>, downloaded on 2 June 2013

Pitanja uz izvore:

1. Kako je prenesena vijest u stranim novinama?
2. Zašto je ova vijest izazvala ovakvu pažnju i interes širom svijeta?

Dokaz 4

Izvodi iz članaka stranih novina

Politische Correspondenz (Beč)

Die Ermordung der Kronfolgers und seiner Gemahlin — broj 11610 od 30. juna 1914.

Ova novinska agencija objavljuje šta su bečki listovi pisali drugog dana po atentatu.

Neue freie Presse: Atentat je bio balkansko ubojstvo, djelo krvožednosti, slično divljem kasapljenju. Ali, ako ovaj atentat treba da znači da će naši vladaoci i nasljednici prijestolja uvijek ovako biti u Sarajevu dočekani, onda jedini odgovor može biti: "Ovdje smo i ovdje ostajemo". Svi poglavari država moraju misliti o miru, ali ne smiju dopustiti da se balkanska zaraza dalje širi, jer su zločini zarazni.

Die Zeit: Teška sjenka pada na Srbiju. Njoj se sada pružila velika plemenita prilika da učini dobro za sebe i za druge, pa i za svoje saplemenike u našoj Monarhiji. Ona treba ovu priliku iskoristiti.

Iza prostačkog srpskog djela u Sarajevu treba doći otmjeno srpsko protivdjelo u Beogradu.

Nikola Đ. Trišić, Sarajevski atentat u svjetlu bibliografskih podataka, Veselin Masleša, Sarajevo 1980, 21.

Pitanja uz izvore:

1. Kako je ovaj događaj predstavljen u stranim novinama?
2. Zašto je ovaj događaj izazvao toliko pažnje u javnosti širom svijeta?

Dokaz 6

Glas historiografije – Historija atentata

Žerajić je pucao na zemaljskog poglavara Bosne i Hercegovine, generala Varešanina, da bi vrhovima Austro-Ugarske monarhije stavio na znanje da omladina u otvaranju Sabora prozire njihove namjere (...)

Luka Jukić pokušao je (8. 6. 1912) atentat na kraljevskog komesara Slavka Cuvaja, da bi vladajućoj mađarskoj džentriji izrazio stav nacionalne omladine da Hrvatska nije ugarska, već svoja – hrvatska.

U opredjeljenju pripadnika jugoslavenskog nacionalno-revolucionarnog pokreta, u prvom redu "Mlade Bosne", za atentate kao metod borbe protiv tuđinske vlasti, nacionalno oslobođenje i ujedinjenje, djelovale su ne samo određene političke i društvene prilike nego i duhovni, kulturno-politički utjecaji, bez kojih se ne može objasniti njihova moralna i intelektualna fizionomija, njihov historijski lik.

Enver Redžić, Omladinski pokret I sarajevski atentat, Prilozi za istoriju BiH, Posebna izdanja ANUBiH, LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 17. Sarajevo 1987, 318-319.

Pitanja uz izvore:

1. Zašto su ranije organizirani atentati?
2. Koji je bio njihov cilj?

Dokaz 5

Članak o atentatu na Franju Ferdinanda iz dnevnih novina Zemaljske vlade koje su izlazile u Sarajevu u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije

"Bili su to dani veselja, dani oduševljenja. Ko ih se ne sjeća? (...) Narod ih je radostan primio, jer je ta posjeta odlikovanje, pozdravljao ih je, kada su se iznenada pojavili u Sarajevu, jer se je oduševljavao, gledajući oči u oči svoga budućeg vladara. (...) I napokon je došao zadnji dan njihova boravka u Sarajevu – i odjednom se čaša radosti do vrha napunila najgorčom žuči. I radost i veselje iznenada se naglo rasplinu pod dojmom strahovitoga, bogumrskoga čina kojemu padoše žrtvom dragocjeni život nadvojvode prestolonasljednika Franje Ferdinanda i vojvotkinje Sofije Hohenburške. (...) Usred srca danas duboko ražalošćene Bosne leži mrtvo tijelo naše nade i ponosa sve Habsburške monarhije. (...)"

Dokaz 7

Zvanični dokument o nacionalističko-revolucionarnoj omladinskoj organizaciji u Sarajevu

Prepis Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu Broj 5544 Pres. Sarajevo 9. jula 1914.

Postojanje jedne nacionalističko-revolucionarne organizacije u Sarajevu.

Unazad nekog vremena, po svoj prilici ne prije čitave godine, postoji u Sarajevu, pod imenom koje naivno zvuči, "Srpsko-hrvatska nacionalistička omladina", omladinska organizacija.

Ova organizacija nema nekog čvrstog vida, nego je to na prvom mjestu organizacija učenika Učiteljske škole, zatim srednjoškolaca, a ima i nekolicina omladinaca iz trgovačkog i zanatlijskog staleža.

Ona nema posebnih pravila ni vlastitog lokala. Glavnu osnovu njene djelatnosti čine statuti zloglasnog "Narodnog ujedinjenja" ili također "Narodnog jedinstva" iz Beograda, kome je u svoje vrijeme pripadao također i atentator Žerajić. Svrha i zadatak ove organizacije je da se sva omladina slavenskog Juga odgaja u jedinstvenom duhu i organizira u smislu jedne u svakom pogledu ujedinjene jugoslavenske države pod vrhovnim srpskim gospodstvom, dakle izrazito otcjepljenje od habzburškog prijestolja ("Od nesnosnog habzburškog jarma"). Centri ovoga pokreta su Beograd, Zagreb, Ljubljana i Sarajevo, a u svim sjedištima srednjih škola trebale bi biti postepeno obrazovane podružnice.

V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Dokaz 8

Slika suđenja

Muzej Sarajevo, Sarajevo u Austro-Ugarskoj 1914-1918

Pitanja uz izvor:

Pronađi u izvoru ocjene vlasti o ulozi i idejama omladinskog pokreta i njegove povezanosti s atentatom?

Pitanja uz izvore:

1. Analiziraj sliku atentatora na suđenju?
2. Kakve emocije možeš prepoznati na njihovim licima?

Dokaz 9

Novinski članak: „Sjećanje na rezultate istrage“

Memoar o ishodu istrage u Sarajevu glasi: Istraga koju je sud u Sarajevu vodio nad Gavrilom Principom i drugovima zbog izvršenog zločina 15. juna ove godine i zbog saučešništva u njemu dosad je utvrdila ovo:

1. Plan da se nadvojvoda Franc Ferdinand ubije za vrijeme svog bavljenja u Sarajevu spremili su u Beogradu Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović i Trifko Grabež uz pomoć majora Voje Tankosića.
2. Šest bombi i četiri brauning revolvera s municijom kojima su se zločinci poslužili kao oruđem nabavili su i dali Principu, Čabrinoviću i Grabežu, u Beogradu, neki Milan Ciganović i major Tankosić.
3. Bombe su ručne granate koje su iz depoa oružja srpske vojske u Kragujevcu.
4. Da se obezbijedi uspjeh atentata poučavao je Ciganović Principa, Čabrinovića i Grabeža u rukovanju granatama i upućivao u jednoj šumi pored strelišta Topčiderskog Principa i Grabeža u gađanju iz brauning-revolvera.
5. Da bi Principu, Čabrinoviću i Grabežu omogućio prelazak preko bosanskohercegovačke granice i da bi omogućio prokrijumčarenje njihovog oružja, Ciganović je organizovao cijeli jedan tajni sistem prevođenja. Ulazak zločinaca s njihovim oružjem u Bosnu i Hercegovinu izvele su pogranične vlasti Šapca (Rade Popović) i Loznice, kao i carinski službenik Radivoj Grbić iz Loznice uz pomoć više drugih osoba.

Politika, br. 3769, 12. 07. 1914.

Radionica, dio 1.

Rad u grupama

Glavni zadatak

Odbrana će primiti izvore iz programskih dokumenata Omladinske organizacije i njihove ideologije, članke iz srbijanske i međunarodne štampe, pisama i ličnih dokumenata atentatora. Zadatak je kritički ih analizirati, naći argumente za odgovor na pitanje može li se atentat u Sarajevu smatrati herojskim činom opravdanim patriotskim razlozima s njihovog stanovišta te pripremiti argumente za izlaganje odbrane.

Dokaz 1

Pismo-letak Mlada Bosna, koji definiše program pokreta

MLADA BOSNA

Bosna je stara srpska zemlja. Po svojoj psihologiji, kulturi, cijelom životu. Pet stoljeća ropstva ostavilo je dubok utisak na njenoj duši. Ona je primala udarce, bila ubijana, padala i klecala, uvijek noseći u sebi neku veliku vjeru, neki veliki, topli instinkt. Poslije muka i padanja osvježavana je svojim srcem, opet počinjala živjeti, čitljiva, spora i zakopčana. Njena historija posljednjih sto godina puna je prosipanja krvi, vatre i dima. Dok su dijelovi našeg naroda u drugim krajevima ulazili u kulturu, odbijajući od sebe one mnogobrojne varvarske prinose ropstva, mi smo bili bičevani, ostali primitivni, neizrađeni i goli. (...)

Mladi bosanski pokret za obnovu svoje zemlje mora se temeljiti na dubokoj, ogromnoj ljubavi prema narodu i velikoj tvoračkoj vjeri u samog sebe. Nikakva sila ne smije tu ljubav ugasiti i nikakva nevolja tu vjeru poljuljati. Tako, sporim i malim radom, izvršit će se najveći proces u životu naroda, oslobođenje njegovo iz tamnice i dizanje njegovo do duhovne slobode i moralne nezavisnosti. Naša mlada zemlja, izlomljena i napačena, ropska i puna mraka, može jedino poći tim putem. U stanju duhovnih i ekonomskih kriza, ona se penje novom suncu, nosi novu vjeru i stvara novi život. Ono što joj se daje samo je mali prinos njenoj obnovi, njenom velikom Vaskrsu koji dolazi...

Vladimir Gaćinović, Calendar Prosvjeta, Sarajevo, 1911, 92-94, in: V. Bogičević, Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954.

Pitanje uz izvor:

U tekstu pronađi za šta su se zalagali i čime su bili vođeni pripadnici Mlade Bosne?

Dokaz 2

Stenogram izjave Gavrila Principa o njegovim političkim uvjerenjima.

Gavrilo Princip o političkim stremljenjima svojim i Mlade Bosne

"Ideal mladosti: Jedinstvo jugoslavenskih naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, ali ne pod Austrijom. U nekoj državnoj formi, u republici, ili tako. Mislio je da će izbiti revolucija ako Austrija zapadne u težak položaj. Ali za takvu revoluciju mora se spremati teren, stvoriti raspoloženje. Već i prije je bilo atentata, atentatori su bili heroji za našu omladinu. Nije mislio da postane heroj. Htio je samo da umre za svoju ideju. (...)"

Dr Martin Papenhajm; Princip o sebi, Zagreb 1926), in: V. Bogičević, Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954, 464-465.

Pitanje uz izvor:

U tekstu pronađi za šta su se zalagali i čime su bili vođeni pripadnici Mlade Bosne?

Dokaz 3

Pamflet podržavaoca atentatora

Ljubimo heroje naše: Jukića, Zerajića, Dojčića, Čabrinju, Planinščaka, Principa, jer su oni proroci nacije, jer su oni nacija! Sinovi jedne Jugoslavije!

Zar ne osjećate, sinovi jedne Jugoslavije, da u krvi leži naš život i da je atentat bog bogova Nacije, jer on dokazuje da živi Mlada Bosna. Da živi elemenat kojeg pritišće nesnosni balast imperijalistički, da živi elemenat koji je gotov da gine!

U krvi je život rase, u krvi je bog Nacije! Smrt je prethodila Vaskrsu! Atentat je Vaskrs Nacije. Smrt stotine

Pitanje uz izvor:

Koji se argumenti za odbranu mogu izvući iz navedenih tekstova?

Dokaz 4

Stenogram svjedočenja Gavrila Principa

Gavrilo Princip

Predsjedavajući: Kojega ste mišljenja?

Optuženi: Ja sam nacionalista jugoslavenski i težim za ujedinjenjem Jugoslavena u koju bilo državnu formu, da se oslobode od Austrije (69).

Pr.: Kakvo je bilo mišljenje o Austriji u vašim krugovima?

Op.: Bilo je mišljenje da je Austrija zlo u našem narodu, kao što faktično i jest, i da nije potrebna (70).

Pr.: Kakvo je bilo mišljenje što se tiče Srbije, bi li za Bosnu bilo korisno da se pripoji Srbiji?

Op.: Bilo je mišljenje da se ujedine Jugoslaveni. Razumije se, Srbija kao slobodni dio Jugoslavena, imala bi moralnu dužnost da pomogne tom ujedinjenju, da bude kao što je bio Piemont u Italiji (70).

Pr.: Kakvog je mišljenja bio Ilić u političkom pogledu?

Op.: On je nacionalista kao i ja, Jugoslaven.

Pr.: Dakle istog mišljenja kao i vi?

Op.: Jest, da se imaju ujediniti Jugoslaveni.

Pr.: Pod Austrijom?

Op.: Bože sačuvaj! Ja nisam bio za dinastije. Tako daleko nismo išli, nego smo mislili: ujedinjenje, pa kako budu prilike (81).

Branitelj, dr. Premužić: Vjerujete li vi u Boga ili ste ateista?

Op.: Ateista (105)

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević. Mlada Bosna. Sarajevo 1954..

Pitanje uz izvor:

Koje ideje i osjećanja preovladavaju u odgovorima Gavrila Principa u stenografskim bilješkama?

Dokaz 5

Stenogram svjedočenja Nedeljka Čabrinovića

Nedeljko Čabrinović

Pr.: Jeste li bili kad nacionalista?

Op.: Jesam, ali sam zadržao svoje anarhističke ideje.

Pr.: Jesu li drugi bili takvi?

Op.: Drugi su bili radikalni nacionaliste.

Pr.: Šta to znači radikalni nacionalista?

Op.: Ujedinjenje svih Srba pod jednom krunom. Uspostava starog Dušanovog carstva.

Pr.: Pod Austrijom?

Op.: Ne.

Pr.: Koja je bila težnja da se to oživotvori?

Op.: Rat protiv Austrije radi otrgnuća Bosne i Hercegovine, Srijema i Banata.

Pr.: A vi ste se slagali s njihovim nazorima?

Op.: Moj ideal bio je jedna jugoslavenska republika, uopće slavenska republika.

Pr.: Kako vi mislite da se to može oživotvoriti?

Op.: To je nemoguće legalnim načinom.

Pr.: Kako to može biti, u Srbiji ima jedna dinastija, je li obljubljena?

Op.: Jest.

Pr.: Kako sebi vi, dakle, to predstavljate?

Op.: Mislim da bi se to moglo postići organizacijom kao što ju je proveo Macini u Italiji. Ali, pošto su Srbijanci i svi oni među kojima sam se kretao imali za ideal otrgnuće Bosne od Austrije, a pripojenje Srbiji, to smo se u tom mogli slagati. Samo smo se razdvajali u tom što su oni pristalice dinastije pod krunom Karađorđevića, a ja sam do kraja ostao dosljedan anarhističkim idejama. Mogao sam se promijeniti samo utoliko da bih njima kao neki kompromis dozvolio da ta dinastija ili, ako je moguće, sam kralj Petar, dok je živ, ostane kralj, ali poslije njegove smrti da nastane jugoslavenska republika (27, 28).

Pr.: Kakvu ti vjeru imaš, jesi li deista ili ateista?

Op.: Ateista (39)

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Pitanje uz izvor:

Šta o ciljevima i vlastitim osjećanjima govori Nedeljko Čabrinović u stenografskim bilješkama?

Dokaz 6

Članak iz Politike

Krvav sarajevski događaj načinio je u Beogradu dubok utisak u svim slojevima društva. Taj utisak utoliko je dublji što svi mi iz iskustva znamo da će kao odgovor na ovo krvavo djelo doći čitav niz nezgoda za naš narod u Austro-Ugarskoj monarhiji. (...)

Po svom starom običaju, bečka štampa udarit će sad opet optužbe protiv srpskog naroda i Srbije. Srpski narod bit će kriv zato što su atentatori Čabrinović i Princip Srbi po narodnosti. Srbija će biti kriva zato što je jedan od tih atentatora, kako telegrami iz Sarajeva javljaju, izjavio na saslušanju da je ranije bio u Beogradu. A i jedna i druga optužba apsurdna je. Niti cijeli narod može biti odgovoran za djelo jednog ili dvojice pojedinaca, niti Srbija može biti odgovorna za djela nekog čovjeka zato što je on živio u Srbiji. (...)

Politika, br. 3744, 17. lipnja 1914.

Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Suđenje u Sarajevu

Otpočeo je pretres Principu, Čabrinoviću i drugovima zbog ubojstva Franje Ferdinanda i njegove žene. Državni tužilac Sarajevskog suda optužuje Principa i još dvadeset dvojicu njegovih drugova za veleizdaju, dva ubojstva s predumišljajem. Pored njih, druga trojica optuženi su za saučesništvo u prikriivanju oružja koje je nabavljeno da bi se njime izvršili atentati. U optužnici se izlaže postupak zavjere skovane u Beogradu od članova Narodne odbrane i opisuje putovanje zavjerenika i krijumčarenje oružja u Bosnu, način na koji su zavjerenici uspjeli pribaviti saučesnike u Sarajevu i druge pojedinosti oko atentata. Izlažući motive atentata, koji je politički događaj prvoga reda, optužba opisuje iredentistička rovarjenja velikosrpskih krugova u Beogradu koji dopiru do samoga dvora i sistematski rad protiv Austro-Ugarske i Habsburške dinastije u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni, rad kojem je jedini cilj da se Austro-Ugarskoj monarhiji otmu Hrvatska, Dalmacija, Istra, Bosna, Hercegovina i provincije južne Ugarske, naseljene Srbima, i da se te zemlje prisajedine Srbiji. Zavjerenici Princip i Čabrinović priznali su, kako se tvrdi u jednom telegramu iz Sarajeva, da su bili inspirirani mržnjom prema Monarhiji i velikosrpskim nacionalističkim osjećanjima koji teže ujedinjenju svih Jugoslavena, uništenju Austro-Ugarske i stvaranju velikog srpskog carstva. Zbog toga, oni su napravili plan za atentat na život nadvojvode Franca Ferdinanda, plan koji su i ostvarili.

Politika, br. 3842, 6. 10. 1914,

Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Svi plaču

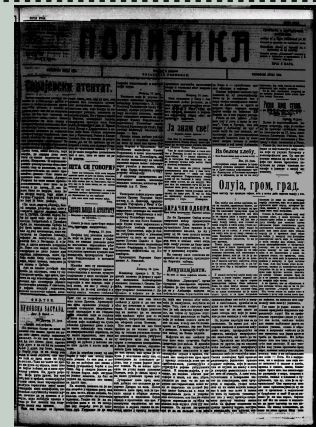
Jedna sudska scena udešena po bečkom žanru.

Beč 15. oktobra (zadocnio). Na kraju sarajevskog pretresa Čabrinović je završio svoj iskaz ovim riječima:

“Zaista nismo znali da je pokojnik otac, da ima djece, tek smo ovdje čuli. Potreseni smo do dna duše njegovim posljednjim riječima koje je izgovorio svojoj ženi: Ne umri! Živi za svoju djecu (čitava dvorana plače). Može biti da sam zlikovac, ubica. Radite sa mnom šta znate, ali zaklinjem se Bogom, samo želim da stari car, da djeca, u svojim dušama, oprostite zato što smo mi zgriješili prema njima. Vi, sudije, pošaljite nas odmah u smrt. Nismo obični zlikovci, samo smo zavedeni mladići.”

Dalje nije mogao govoriti od plača. Zatim se predsjednik okrenuo optuženicima i upitao želi li još neko da govori? Čvrsto i odlučno ustao je tada Gavrilo Princip (...), rumen od uzbuđenja, ali tako pribran da se vidi kako vlada svom snagom svojom, glas mu je energičan i izjavljuje:

“Podsticaja sa strane u ovom atentatu nije bilo. Kad Čabrinović ovdje drukčije govori, on laže, a laže i državni tužilac, koji to hoće da dokaže. Nas niko nije najmio! Voljeli smo svoj narod, poznavali smo prilike u kojima je, znali smo dobro za sve njegove jade! To je istina.”

Politika 3850, 14. 10. 1914.

Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Pitanja uz izvor:

1. Kako srbijanska štampa izvještava o atentatorima i njihovom suđenju?
2. Koji se argumenti za odbranu mogu izvući iz navedenih tekstova?
3. Kako se može objasniti razlog zašto je slika Gavrila Principa jedina objavljena slika u novinama "Politika" u 1914. godini?

Zadatak je odgovoriti na pitanje: **Kakva vrsta spomenika treba obilježavati Sarajevski atentat?**

Učenici dobijaju izvore o postavljanju i uklanjanju spomenika s mjesta atentata kroz 20. stoljeće. Za domaću zadaću, učenici moraju analizirati izvore i dati elaborat prijedloga s konkretnim argumentima zasnovanim na izvorima, o spomeniku koji bi trebao danas obilježavati mjesto atentata u Sarajevu.

Uvod

Događaji koji su obilježili određene trenutke historije markirani su ne samo u dokumentima, knjigama i sjećanjima već se na mjestima gdje su se oni odigrali podižu spomenici. Mjesto gdje se desio Sarajevski atentat jedno je od mjesta koje se nastojalo očuvati od zaborava podizanjem spomenika koji će generacijama poslije govoriti o događaju koji se ovdje zbio 28. juna 1914. godine. Danas, stotinu godina nakon atentata, možemo govoriti o spomenicima koji su se mijenjali u vezi s ideologijom vladara i političkih okvira unutar kojih su se Bosna i Hercegovina i Sarajevo tokom svoje historije nalazili. Godine 1917. na Latinskom mostu, na mjestu ubojstva austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini podigle su spomenik nadvojvodi Franzu Ferdinandu i njegovoj supruzi Sofiji, pod nazivom "Spomenik umorstvu". Uspostavom Kraljevine SHS, kasnije Kraljevine Jugoslavije (1918–1941), uklanjanje spomenika koji veličaju Habsburšku monarhiju postaje prioritet nove vlasti te je u martu 1919. godine ovaj spomenik uklonjen. Na mjestu atentata potom je postavljena spomen-ploča Gavrilu Principu i atentatorima. Paralelno s tim na groblju uz crkvu Svetog Arhangela Mihaila na Koševu u Sarajevu 1920. podignuta je zajednička grobnica atentatorima u kojima su sahranjene njihove kosti i postavljeno spomen-obilježje. Zajednička grobnica i spomen-kapela očuvale su se do danas. Njemačke okupacione trupe su nakon dolaska u Sarajevo 1941. godine uklonile spomen-ploču pripadnicima Mlade Bosne. Nakon oslobođenja nove vlasti Narodne republike Bosne i Hercegovine, koja je bila u sastavu Socijalističke Jugoslavije (1945–1991) podigle su 6. maja 1945. spomen-ploču pripadnicima Mlade Bosne, a nedugo zatim su izlivenе stope Gavrila Principa (1956). Na mjestu atentata otvoren je Muzej Mlade Bosne (1953), a most preko Miljacke nazvan je Most Gavrila Principa. Nakon proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine 1992. godine i početkom rata i opsade Sarajeva, spomen ploča i otisci stopa Gavrila Principa su izmješteni. Muzej je nakon završetka rata krajem 1995. godine promijenio ime u Muzej Sarajevo 1878–1918, a postavljena je nova ploča s natpisom na bosanskom i engleskom jeziku. Nekadašnji Most Gavrila Principa danas nosi ime Latinska ćuprija. Analizirajući spomen-obilježja na mjestu atentata možemo pratiti kako se mijenjalo sjećanje na sam čin Sarajevskog atentata i njegove učesnike.

Izvor 1

Slike i informacije o podizanju spomenika Francu i Sofiji u Sarajevu 1917. godine

„Na ovom mjestu Nadvojvoda Franjo Ferdinand i njegova supruga Sofija dadoše svoje živote i proliše krv za Boga i domovinu.“

Natpis na spomeniku iz 1917.

Muzej grada Sarajeva

Izvor 2

Slike i informacije o izgradnji grobnice za atentatore iz 1920.

Sarajevo, 6. juna

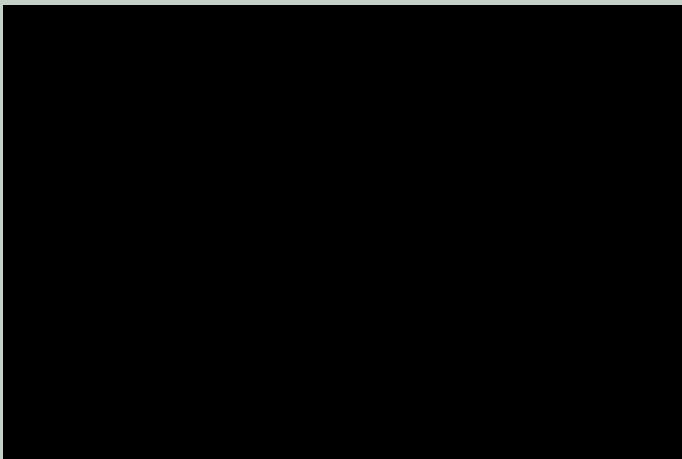
Sutradan, na svetog Jovana, obaviti će se formalna sahrana kostiju Vidovdanskih heroja, Gavrila Principa, Nedeljka Čabrinovića, Jakova Milovića, braće Mitra i Nege Kerović, koji su u pratnji Sokola preneseni iz Terezina u Češkoj.

Procesija kreće kod glavne pošte, gdje će Lujo Novak održati govor, prema mjestu gdje je Gavrilo Princip ubio Franca Ferdinanda i njegovu suprugu, na Vidovdan 1914.

Na tom mjestu, Vasilj Grđić će govoriti o značaju Vidovdanskog atentata, a zatim će hor otpjevati "Hej, trubaču".

Posebna grobnica izgrađena je na groblju Koševo, gdje će ostaci Gavrila Principa i njegovih drugova biti položeni sutra.

Politika, br. 4384 od 7. juna 1920

Blagosloven onaj koji vječno živi.

Imao se zašto i roditi.

Vidovdanski heroji

Nedeljko Čabrinović

Veljko Čubrilović

Gavrilo Princip

Danilo Ilić

Nego Kerović

Mihajlo Miško Jovanović

Jakov Milović

Bogdan Žerajić

Trifko Grabež

Mitar Kerović

Marko Perić

1914.

Kapela Sv. Arhangela Mihaila i natpis na spomen-ploči na grobnici, fotografija autora.

Izvor 3

Film o uklanjanju memorijalne ploče Gavrilu Principu od strane Nijemaca u Sarajevu, 1941.

(Youtube) <http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=ghist&context=G23aececAHT009KAADAA>

Izvor 4

Slika stopa Gavrila Principa i ploče postavljene 1945.

Sa ovog mjestu 28. juna 1914. godine Gavrilo Princip svojim puškom izrazio narodni protest protiv tiranije i vjekovnu težnju naših naroda za slobodom.

Spomen ploča postavljena 6. maja 1945. i
Spomen stopa Gavrila Principa postavljena 1956.

<http://g-ecx.images-amazon.com/images/G/01/wikipedia/images/b67c09a14e346968a34ce5b9ec165b8746c8e8aa.jpg>

Izvor 5

Novinski članak o postavljanju memorijalne ploče na mjestu ubojstva (8. maj 1945)

Oslobođenje, 8. maj 1945.

Otkrivanje spomen-ploče Gavrilu Principu

Kao dio Prvog omladinskog kongresa, 7. aprila u 16:00 sati, veliki skup u parku Cara Dušana u Sarajevu otvorio je manifestaciju otkrivanja spomen-ploče velikom narodnom heroju i mučeniku, borcu za slobodu i bratstvo svih naroda Jugoslavije, Gavrilu Principu. (...) Nakon govora, formirana je povorka koja je otišla do historijskog mjesta, Principovog mosta, gdje je metak Gavrila Principa najavio smrt svima koji pokušaju namjetnuti ropstvo našem narodu.

Nova ploča postavljena je na istom mjestu gdje je stajala i prethodna u spomen Gavrila Principa, koju je neprijatelj uklonio prvih dana okupacije (...).

Otkrivanje ploče prisutni su pozdravili riječima: "Slava neumrlom narodnom heroju Gavrilu Principu i njegovim drugovima".

Oslobođenje, 8. maj 1945

Izvor 6

Fotografija spomen-ploče postavljene 2002.

SA OVOG MJESTA 28. JUNA 1914. GODINE
GAVRILO PRINCIP JE IZVRŠIO ATENTAT NA
AUSTROUGARSKOG PRESTOLONASLJEDNIKA
FRANCA FERDINANDA I NJEGOVU SUPRUGU
SOFIJU

FROM THIS PLACE ON 28 JUNE 1914
GAVRILO PRINCIP ASSASSINATED THE HEIR
TO THE AUSTRO-HUNGARIAN THRONE
FRANZ FERDINAND AND HIS WIFE SOFIA

fotografija autora, 2002

Video materijal

1. Kratki film o atentatu

http://www.youtube.com/watch?v=5_qvMykIN20

2. Film o uklanjanju memorijalne ploče Gavrilu Principu od strane Nijemaca u Sarajevu, 1941.

<http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA>